

54. Toacă-gură

Poate numai clasele de cuvinte prin care se exprimă neîncrederea în posibilitățile de intelect ale *ne-mintosului* și uimirea exigentă față de înfățișarea, nesatisfăcătoare din perspectiva gustului cuiva, a *ne-frumosului* mai acumulează o bogăție de termeni comparabilă cu aceea ce se referă la actul caracteristic ființei... cuvântătoare. Este o constatare ce se poate face cu privire la limbi din diferite familii, dar, firește, ne vom limita la unele fapte din vocabularul românesc. Ne-am referit cândva la cazurile, clasice pentru lingviști, ale depreciativelor de proiecție etnonimică reprezentate de termenul *bárbaroi* „bâlbâitori”, prin care grecii numeau populațiile vecine cu care au venit în contact, devenit insultă, sau de impresia slavilor că neamurile germanice pe care le-au cunoscut erau *niemfi*, adică „muți”. Și asta pentru că nu vorbeau ca ei !

SPRINTENEALĂ SUSPECTĂ. Firește, în inventarul lingvistic privitor la actul comunicării verbale, în general, există și termeni cu valoare neutră sau de apreciere pentru acțiunea de a *vorbi*, a *zice*, a *spune*, a *cuvânta*, pentru interacțiunea cu folos, *sfatul* și chiar *tăifăsuiala*, ca și pentru vorbitorul *cuvântăreț*, eventual *spornic*. Încredere ai în omul *de cuvânt*, cunoscut fiind faptul că cineva te poate *duce cu vorba*, chiar dacă nu toate vorbele sunt *de clacă*. Dar ușurința este și în acest caz suspectă, așadar tocmai din sfera substantivului respectiv s-au născut generice pentru surplusul de vorbe, apelând la finale evocatoare : *vorbăraie* și *vorbărie*.

SINONIMIE. În dicționarele de profil ale limbii române sunt înregistrate zeci de corespondente semantice ale termenilor precedenți, exprimând noțiunea de „vorbă multă”, frecvent „fără rost” ; pentru a ilustra ideile respective, dar și în sprijinul afirmației de la începutul textului, apelăm doar la un florilegiu, din care nu pot lipsi *pălăvrăgeală*, *flecăreală* – *flecărit*, *leorbăială* – *leorbăit*, *trăncăneală* – *trăncănit*, *sporovăială* (parcă mai împăciuitor), *clănțăneală* (sugerând și confruntarea), *limbuție*, *dârdăială* etc. Nici „actantul” *persona non grata* nu a fost neglijat, ba chiar se bucură de un spor lexical ; el este un *guraliv flecar*, un *limbut palavragiu*, un *limbareț leorbău*, un *gureș* sau un... *dârdală* ! Atrag atenția compusele *vorbă-lungă* și mai puțin cunoscutul *toacă-gură*.

UN SEMN DE ÎNTREBARE. În ultima listă se înscriu două denumiri cu statut special. Prima este *ploscar*, reprezentând rezultatul unei analogii ;

sensul de bază al acestui cuvânt este acela de „flăcău care merge cu plosca de băutură din casă în casă, invitând la nuntă” și a cărui prestație se caracterizează printr-un discurs bogat, atât la adresa mirilor, a familiilor acestora, în numele cărora lansează invitația, cât și a celor poftiți. Un discurs comparabil al cuiva, în alte împrejurări, a condus, probabil, la extensia de sens *ploscar* „palavragiu” (ca poreclă pentru o persoană despre care se spune și că „umblă cu plosca cu minciuni”). Pe de altă parte, există un verb, (a) *lehăi*, folosit, la modul figurat, cu sensul de „a flecări, a vorbi mult și fără rost, a spune verzi și uscate” (*Dicționarul Academiei* = DA). Inevitabil, *lehău* apare și el printre sinonimele lui *flecar*, *guraliv*, *palavragiu* etc. Dar, dat fiind faptul că etimologia verbului a rămas necunoscută, iar, în ceremonialul nunții tradiționale, *lehău* numește, în unele zone din țară, un personaj ce are un rol de „speaker”, este de gândit dacă sensul de bază al cuvântului nu a fost unul pozitiv, ca și în cazul, sigur, *ploscar*, iar deprecierea (foarte pronunțată; cf. *lehăială*, *lehăire*, *lehăitor*) să se fi produs ulterior. Oricum, după surse foarte diverse, DA înregistrează pentru (a) *lehăi* sensuri vechi și regionale de tipul „a ocări”, „a muștra”, „a striga în gura mare”.

DEFECTOLOGIE. La fel de impresionant, pentru un tablou sui-generis al hilarului lingvistic, este și inventarul termenilor ce numesc neajunsuri în ceea ce privește competența elocutională, așadar defectele de vorbire, unele simple urmări ale conformației aparatului articulator; iată câteva calificări: *balamut*, *bâlbâit*, *cepeleag/șepeleag*, *fâlfâit*, *fonfăit*, *gângav/gângăvit*, *peltic*, *rârâit*, *sâsâit*, *șișcav/șișcăvit*... Există și altele! Paralel, putem cita chiar o serie de verbe ce numesc tot vorbirea, dar, de data aceasta, cu referire mai mult sau mai puțin directă la deficiențe ale „vorbitului”; printre acestea: (a) *bălmăji*, *bâlbâi*, *blehăi*, *blencheri*, *bleocăi*, *bleotocări*, *blodogoni*, *bogonosi*, *borborosi* (*bolborosi*), *fârăi*, *fle(o)ncăni*, *leopăi*, *leorfăi*, *pl(e)oscoti* etc.

PRIMAT ABSOLUT. Fără să putem detalia faptele, vrem să-l încredințăm pe cititor că nicio caracteristică sau activitate de-a omului și, după aceea, niciun defect fizic (locomotor, fiziologic sau de altă natură) al acestuia nu au atras atenția și nu au fost numite cu atât interes și atâta minuție cum sunt descrise, „colorat”, vorbirea dezlănțuită și, „tehnic”, absența performanței. Nu putem avea în vedere doar aspecte de natura unui superficial behaviorism; mentalul lingvistic al tuturor popoarelor reflectă, de fapt, ca o judecată asupra valorii, consecințele relației dintre vorbire și gândire.

55. Nemțești

Perioada recentă din istoria națională ne atrage atenția asupra faptului cât de important ar fi să-i înțelegem pe nemți, și nu doar aici, la noi, ci și pe glob. În cele ce urmează prezentăm câteva fișe de lectură.

FOARTE TACTICOS. Un medic sibian, prieten de familie cu actualul președinte Iohannis, a povestit, la un post de televiziune, cum acesta, pe vremuri, pentru propria locuință, nemulțumit de prestația unor preținși meseriași, și-ar fi montat singur gresie în bucătărie, în baie și pe holuri : „s-a dus în Germania, și-a cumpărat manualul instalatorului de gresie și faianță, și-a cumpărat utilajul de tăiat sub unghi al materialelor, și-a adus restul de ustensile și, măsurând și răsmăsurând toată ziua, și-a făcut bucătăria, holul, baia, cu mâna lui, fără nicio experiență anterioară, ci doar respectând reguli” (adevarul.ro). Poate ar fi o cheie de a înțelege ce înseamnă un lucru bine făcut, desigur, în anumite condiții, dacă ținem seama chiar de observația unui neamț, poetul Hoffmann von Fallersleben (autor al unor celebre „Cântece apolitice”), ale cărui versuri au fost traduse de Eminescu și sună după cum urmează. Pentru un prim aspect, începutul : „Neamțul cercetează lucrul tacticos, pe dos, pe față./ La surtuc de are pată, el chemia o învață”. Continuarea : „Ani întregi mereu citește spre a ști cum se cucine/ Cu ce chip din cit și lână iese petele mai bine./ Dar când știe toate celea, cu ce scop le știe toate ?/ Când surtucul cu pricina e o zdreanță fără coate”. Traducerea lui Eminescu este cunoscută sub titlul „Germanu-i foarte tacticos”.

TOT NEMȚI! De fapt, mulți nemțișori sunt pitiți prin diferite zone de tranziție demografică și abia numele îi mai dau de gol. La Australian Open, „italianul Andreas Seppi” (doar umărul 46 ATP) a oferit una din marile surprize ale competiției, eliminându-l, în turul al treilea, pe Roger Federer, „favoritul numărul doi”. Proveniența locală din Peninsula a învingătorului a fost menționată de unii comentatori, mai meticuloși : „*tirolezul* Andreas Seppi”. Numai că, dinspre altă zonă a Italiei, respectivul s-ar fi numit, firește, *Andrea* (nu *Andreas*, variantă curentă germană), ca să nu mai vorbim de SEPPI, nume cu folosire largă în spațiul german, ca diminutiv al lui *Joseph* ! Iată și un câștigător „luxemburghez” : (chiar dacă) *Gilles* (totuși) *Müller* !

FIRMA „CIZMĂRIE”. După apariția în buletine de știri tv la „Diverse”, pe internet găsești informația că, în Berlin, ar funcționa un bar la care

plata consumației se face după un anumit „cod de onoare” al clienților, local pe care l-ai putea găsi, deoarece „se numește *Weinerei*” (food-story.ro). Slabă nădejde : în germană subst. comun *Weinerei* înseamnă, pur și simplu, „vinărie” și nu reprezintă ceea ce se cheamă un „brand”, ci indică doar un specific comercial (tot așa cum *Konditorei* înseamnă „cofetărie”, *Bäckerei* „brutărie” etc.). Nici *berărie*, la noi, nu te-ar trimite la un local anume, ba, în principiu, nici *țuicărie* (glosat, în dicționare, drept „loc, improvizat, unde se servește țuică”). Desigur, altfel s-ar prezenta lucrurile dacă un întreprinzător cu imaginație ar prelua numele comun pe o tablă de firmă.

STRADA „SENS UNIC”. Să cauți, la fața locului, în Berlin, un bar numit „*Weinerei*” ar fi totuna cu a indica, în orice oraș german, un număr de casă de pe „*Einwegstrasse*” ori „*Einbahnstraße*”, echivalând, în engleză de pildă, cu „one-way street”.

Cu ziua. Revenind la cele de mai sus, considerăm că aceia care (tot pe internet) ne lipsesc principial de orice virtute în cazul în care, la noi, într-un local, plata s-ar face la sume modice autoimpuse, nu știu, probabil, că am putea avea șanse dacă s-ar reînvia o tradiție, dintre cele două războaie, a zonelor viticole moldovenești (Basarabia y *compris*). Anume, după culesul viilor, la anumite hanuri din târguri ca Huși sau Odobesti, dar și pe la crame, se plătea o sumă derizorie drept „intrare”, în preajma prânzului, și se „consuma” până a doua zi spre dimineață, fără măsurători. Avem informația despre băutul „cu ziua” de la persoane în vârstă, de sex masculin, demne de toată încrederea, interlocutori din cursul anchetelor etnolingvistice din Moldova istorică, de evocare și a timpurilor bune de odinioară...

DIVERSE : BRAȚELE ȘI ORDINEA. La un „Observator” (Antena 1, 24.01), ni s-a spus că o accidentată, în ciuda eforturilor de resuscitare, „a murit în brațele doctorilor” (variante : „Un tânăr a murit în brațele medicilor de la Ambulanță” ; „o mamă și fiica ei de 9 ani s-au stins în brațele medicilor”). Peste câteva momente, în emisiunea citată, o (nouă) grozăvie : o tânără a fost ucisă din gelozie ; criminalul nu a putut să o convingă „să se întoarcă în brațele lui”. Ceea ce pare a nu fi totuna nici cu „A murit în brațele soțului ei, sub privirile indifferente ale medicilor”. Problemă de prepoziție ! Traducerea („Zone Studio”) a unui enunț narativ din filmul „Batalionul diavolului” : pentru fapte de vitejie, formația respectivă a fost citată „pe *ordinea de zi*” a armatei ; nu s-a precizat punctul din desfășurător.

27 ianuarie 2015

56.-57. Frica de Philippide

Una dintre cărțile pe care Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” a tipărit-o spre a-i fi alături la sărbătorirea, recentă, a 25 de ani de fructuoasă activitate, este reeditarea, la 90 de ani de la apariție, a primului volum din *Originea românilor* (OR), monumentală operă a lui Alexandru Philippide, întemeietorul școlii lingvistice ieșene : o carte al cărei destin a stat sub semnul unui prelungit blocaj psihologic. Ca și cu ocazia lansării volumului, nici aici nu ne vom opri asupra uneia din cauze : temeinicia argumentelor lingvistului ieșean în ceea ce privește arealul etnolingvistic (preponderent sud-dunărean) al formării limbii și poporului român. Dar vom încerca să schițăm căi de apropiere de omul Philippide, ca un îndemn de a-i citi cartea, de a-i înțelege demersul și punctul de vedere, din perspectiva exigențelor viziunii coșeriene după care oricărei abordări critice trebuie să-i urmeze efortul recuperator și integrator.

DIMENSIUNI CRONOLOGICE. Față de rezervele, dar mai ales față de respingerea poziției Philippide în problema etnogenezei, cele două volume din OR trebuie evaluate sub semnul deontologiei și eticii, remarcând spiritul critic prin excelență al unui fondator, conștiință a responsabilității științifice acaparante : iată *ce* și *cum* s-a scris despre originile unui popor pentru cunoașterea istoriei căruia lipsesc documente directe, viabile, pentru o perioadă de un mileniu, cercetând *totul*, cu metodă și fără păreri preconcepute, de la tricii lui Herodot la Dio Casius și, deci, sistematic, de la cuceririle romane în Peninsula Balcanică la Iustinian. Mai întâi, *Ce spun izvoarele istorice* (titlul primului volum) : mii de inscripții, cuprinzând zeci de mii de antropime și de toponime, relațiile istoricilor antici, greci și latini, texte medievale etc., confruntate cu exegeze moderne, aproape totdeauna teziste.

SPAȚII DISCURSIVE DIFERITE. Filologul și lingvistul Philippide scrie, de fapt, o carte de *istorie*, a cărei tratare se bazează, prioritar, pe date lingvistice, singurele repere viabile în problemă („Philologia ancilla Historiae”) și în a căror interpretare autorul este cu adevărat magistrul incontestabil. Constatăm, așadar, un punct de plecare esențial diferit față de exegeze ale unor istorici care apelează, nu rareori impropriu ori stângaci, la datele oferite de istoria sunetelor, de formele și semantica lexicului limbii române, aceștia în principiu defavorizați profesional. Pe de altă parte, trebuie să observăm că la baza OR se află,

adesea, cursuri universitare ale lui Philippide pe teme distincte, reprezentând un teren adecvat pentru asumarea unui registru caracteristic spațiului pragmatic-discursiv al *cooperării* cu studenții/cititorii; paralel, sunt cunoscute și polemicile eruditului cu așa-numiții „specialiști”, români sau străini, zonă predilectă a registrului specific spațiului discursiv al *confruntării*.

EXPRESII ALE COOPERĂRII. Ariditatea materiei și specificitatea demonstrației (pe terenul idiomurilor grecești, al latinei, al limbii române vechi și dialectale, al grafiilor etc.) este compensată, la Philippide, prin apariția unor secvențe ce pot fi și relaxante: exclamații, interogații sau portrete, fie preluate direct din izvoare, fie conturate de autor. Reproducem, mai întâi, câteva expresii ale oralității (preluând scrierea originalului, respectată în ediția recentă, și cu trimiteri la paginile acesteia): „Cît de departe ajunsese romanizarea Peninsulei Balcanice?” (p. 93); „Ce putea ști Petru Maior despre așa ceva?” (p. 355); „Limba latină populară! Așa de populară, cum a fost populară limba franceză cînd s-a introdus întîi în coloniile franceze, ori limba engleză cînd s-a introdus întîi în coloniile engleze” (celebra „Notă” pe această temă, din cap. V, p. 358); „Cînd a încetat de a trăi limba comună latină?” (p. 364); „Ce neamuri de oameni se vor fi ascunzînd sub numele nehotărîte, pe care nu le putem constata ca illyro-panone, ca thrace sau celte...” (p. 642).

PORTRETE. Istoricul latin Vopiscus este una din sursele invocate pe tema părăsirii totale a Daciei sub Aurelian; „Dar Vopiscus însuș nu-i de bună credință. El a scris viața lui Aurelian din îndemnul unei rude a Împăratului, un mare personaj, prefectul Romei, față de care scriitorul era legat prin considerații de tot felul și de la care căpătase chiar un îndemn direct să mințească: Scribe, a zis odată acel personaj către Vopiscus (după mărturisirea însăși a acestuia), cum îți place, fără grijă, spune ce vrei, vei avea de colegi ai minciunilor pe toți scriitorii de istorie” (p. 413). Imparțial este Philippide în ceea ce-i privește pe greci, în pofida propriei sale origini: „Concluziile pe care le-ar putea trage cineva asupra limbii latine populare de la mijlocul secolului al VI-lea din numele de localități ale lui Procopios nu pot fi decît aproximative pentru motivul că Procopios era grec (mai drept vorbind el era un semit grecizat), iar grecii au excelat în stîlcirea numelor proprii, fie de persoane, fie de localități” (p. 451).

MIJLOACELE CONFRUNTĂRII, adesea excesiv colorate lingvistic, formează obiectul continuării acestui articol.